

יוסף גלנץ / רמת-גן

ערכים פסיכו-פידגוגיים בלימוד פרשת
השבוע בגולה

א. הכרח הברירה בלימודי היהדות
פעולת החינוך היא מטבעה סלקטיבית, מטעמי איכות כמטעמי כמות. מטעמי איכות כיצד? אם נשמתו של החינוך היא בהעברה והשרשה של ערכים, הרי מובן שהממונה על תהליכים אלה נתבע לבחירה – דקה לפעמים – בין ערכים מתאימים לבין ערכים בלתי-מתאימים. מטעמי כמות כיצד? ברור שיש לתכנן את מידת התכנים והערכים שמקנים גם לפי מודדים כמותיים כגון הזמן שאפשר לנצל, אפשרות ערכים מסוגים שונים להיכנס לתוך מכסת הזמן הנתונה, היקף הקליטה של התלמיד ועוד. את הכרח הבחירה בחינוך מרגיש היטב המחנך העברי בגולה על כל צעד ושעל במהלך עבודתו, שכן נתקל הוא בין היתר בשני קשיים שלא הכירם – לפחות במידה זו – בישראל: תכנון רופף (ולעתים הוא חסר לחלוטין) של לימודי היהדות וזמן מצומצם, אשר מחייבים את כיווץ הלימודים האלה לתוך תחום צר ביותר. קורה לא אחת שמורה עברי הנוטה אהלו בקהילה יהודית ותיקה וידועה בגולה מוכה בתדהמה כשהוא נוכח שלמרות קיום בתי-ספר יהודיים במקום – גם יומיים – אין תוכנית מגובשת קבועה ומחייבת ללימודי היהדות, ואיש הישר בעיניו יעשה. לכן חייב מורה זה לנסות לחבר תוכנית שתדריך לפחות אותו בדרך עבודתו. אולם, מה יכול בתוכנית זו? כאן עומד לו לשטן הקושי השני המיצר את צעדיו: לרשותו מספר מוגבל של שעות לימוד – לעתים 4 – 8 שעות בשבוע – ובשעות מעטות אלה אין באפשרותו ללקט מאוצר היהדות אלא מבחר בלבד – ומה יהיה מבחר זה? על שאלה זו אפשר לענות מתוך גישה מכסימליסטית – המחייבת ריבוי מקצועות בזמן הנתון מתוך מאמץ להרחבת האופק, גם אם אופק זה הוא קלוש ודק, ובין מתוך גישה מינימליסטית – המעדיפה את המעט בעומק על פני הרבה לרוחב. אדגיש מיד, שאינני מחסידי המכסימליזם בחינוך, גם בתחום התיאורטי-פידגוגי הכללי גם בתחום הפרקטי-חינוכי היהודי. אינני סבור שיש עוד מקצוע, שבו האמת של תפסת מרובה לא תפסת מתאשרת באותה מידה של

יציבות כבמקצוע החינוך. בהיותי בפאריס נוכחתי כי בבי"ס יומי מסויים מקבלים התלמידים שמונה שיעורי יהדות לשבוע. בתוך מסגרת צרה זו נדרש המורה לדחוס הוראה של לא פחות משישה מקצועות. אין פלא אם ישנם המספיקים בשנה שלימה עשרים פסוקים בתורה ובסיום כל הכיתות אין התלמידים מגיעים אפילו לקריאה עברית רהוטה. דומני שצמצום הדרישה עד לשני מקצועות בשמונה שיעורים עשויה להביא יכול פורה יותר ומאוזן יותר. אבל בכך חוזרים אנו אל השאלה דלעיל: מה להביא בתוך תוכנית מינימליסטית כזו? על מה יבסס המורה את מבחרו ומה הם היסודות, אשר להם יש לתת עדיפות על פני האחרים? המורה בישראל מרוכז בעיקר בשאלה 'איך אלמד?' – השאלה על השיטה; המורה ליהדות בגולה מרוכז באותה המידה בשאלה 'מה אלמד?' – השאלה על החומר. בפתרון המוצלח של השאלה הזאת תלוי לעתים קרובות גורל שליחותו החינוכית של המורה בגולה.

ב. אמות מידה לבחירה

הצורה והכיוונים שבהם כל מחנך פותר את הבעיה 'מה אלמד?' מותנים תמיד בשני סוגי גורמים: סובייקטיביים ואובייקטיביים. הגורמים הסובייקטיביים נעוצים באישיותו של המורה ובאופן מודע או בלתי מודע יגוונו את בחירת הערכים ע"י המורה ואת דרך העברתם. בין הגורמים הסובייקטיביים האלה נציין כדוגמה את מניעיו של המחנך, את נסיונו ורמתו. חזון נפרץ הוא ורוב התלמידים יכולים לספר עליו – שכל מורה החייב ללמד כמה מקצועות נוטה חסד למקצוע אחד, שבו נוח לו להתגדר, לספר, אפילו על חשבון מקצועות אחרים.

לדעתי, גישה סובייקטיבית זו בחינוך לא רק שאין להילחם בה, אלא יש להשלים עמה, כי היא מבטיחה את להט היצירה החינוכית. שכן, מעצם יסודו החינוכי הוא מעשה סובייקטיבי. הוא מגיע לשיאו כשהמחנך מצליח לערות מנשמתו לנשמת חניכו, ועירוני נשמה זה אין המחנך יכול לעשותו אלא לאור נשמת עצמו.

אם כן אין לפסול – וגם בלתי אפשרי לפסול – את הגורמים הסובייקטיביים בחינוך בכלל ובבחירת חומר הלימוד בפרט. אולם אין להתעלם גם מהגורמים האובייקטיביים. אם בחירת מקצועות הלימוד צריכה בדרך הטבע להתאים לנטיותיו של המחנך, הרי חייבת היא להיות מודרכת גם בשורת כללים העשויים להשלים את הצלחתה. מה הם איפוא כללים אובייקטיביים אלה שיש בכוחם לתת זכות קדימה למקצוע אחד על פני אחרים?

(א) הערך הפורמטיבי של המקצוע. כוונתי לסגולתו של המקצוע לא רק להעניק מטען מסויים של ידיעות ללומד – דבר שאפשר להשיגו

בכל מקצוע – אלא גם לתרום לגיבוש אישיותו של הלומד לאור ערכים מסויימים. קביעת כלל זה לפני כל השאר מובנת על נקלה. הרי תפקידו הראשי של החינוך היהודי בגולה איננו לגדל ספציאליסטים בתחום זה או אחר, אלא להוליך לאור-חיים, לטפח עם הכרת היהדות את ההכרה ביהדותו של עצמו.

(ב) הערך האינטגרטיבי של המקצוע, כלומר יכולתו לשמש תוך הקנייתו אמצעי לקריעת אשנבים אל מקצועות אחרים. מבחינה זו אדגיש שאינני משתמש במונח 'מקצוע' בלב שלם ושהזכרתו נכפתה עלי מחוסר מונח הולם יותר את מחשבתי. את המקצועות ביהדות אני רואה כפונקציות באורגניסמוס, שלכל אחת מהן ישנה משמעות מלאה רק בקשר עם השלם. בהתאם לכך אנסח שוב את מחשבתי באמרי שבחירת המקצוע צריכה להתחשב בערך הפונקציונאלי של המקצוע ביחס לכלל הערכים המכוונים.

(ג) הערך המתמיד של הנלמד. שורת ההגיון נותנת שיש לבחור במה שנשאר יציב וקבוע, באותם הערכים שהם יפים לא רק לשעת לימודים, אלא מגוונים מעבר לה לאורך-ימים את תודעת התלמיד.

(ד) אפשרות האקטואליזציה של הנלמד. אין לראות בכלל זה סתירה לעומת הנאמר בכלל הקודם, כי לאמיתו של הדבר היסודות הקבועים והנצחיים – העיקריים – הם בעלי הסיכויים המרובים ביותר להיות אקטואליים בכל זמן ובכל מקום. נצחי, אין פירושו דווקא מחוץ לזמן ומחוץ למקום, אלא בכל זמן ובכל מקום. דברים אלה יתלבנו יותר בשורות הבאות.

(ה) קלות לימוד המקצוע, נוחותו והתאמתו לפסיכולוגיה של הלומדים.

לאור כללים אלה, מהו התחום העדיף בלימודי-היהדות: תורה או היסטוריה? שפה או גיאוגרפיה? דינים או כל תחום אחר מהקשת הרבגונית הזאת? עלי לציין שתשובתי מבוססת לא רק על הבחינה התיאורטית של תחומי היהדות במבחן הכללים שמניתי, אלא בראש-זבראשונה על הבחינה הפראקטית של תחומים וכללים אלה לאור העובדה היום-יומית בחינוך היהודי בגולה. בחינה זו לימדתני שיש לתת את הבכורה ללימוד פרשת השבוע.

לימוד פרשת השבוע הוא פורמיטיבי, מפני שהוא פונה לא רק אל השכבה האינטלקטואלית של החניך, אלא אל כל אישיותו ומספק לו את תולדות ראשית האומה בדמויות כדוגמה להידמות, ואת עקרונות המצוות – והוא אינטגרטיבי משום שהוא מאפשר לגשת אל כל שאר תחומי היהדות, מהשפה העברית ועד להתפתחותו של העם. הוא מספק ערכים מתמידים, ערכי היסוד

של האומה, הוא מאפשר אקטואליזציה בשל היותו בזיקה ישירה עם הלוח היהודי, עם השבוע היהודי ועם השבת (הרי כאן הנצחיות המשולבת היטב באקטואלי) – לכן הוא יכול להתאים להפליא למציאות הפסיכולוגית של התלמיד. אבותינו ידעו זאת כראוי והשתדלו והצליחו להפוך את פרשת השבוע למרכז התעניינות חי תוסס ומקיף הרבה מאד עוד לפני שהפדגוגיה המדעית הרשמית הגיעה לידי שימוש במונח זה.

ג. ההסתיוגויות מלימוד פרשת השבוע ורפיונותן לא הייתי רואה הכרח בשורות אלה, אלמלא הייתי נתקל בהתנגדות – נוקשה לפעמים – של מנהלים ומורים שונים בגולה ללימוד שיטתי של פרשת השבוע. הנימוקים להתנגדות זו שונים ולפרקים משונים. למשל: בבי"ס מסויים הצעתי להנהיג בכיתות אחדות לימוד פרשת השבוע. ביססתי את ההצעה על הנסיון החיובי בשטח זה בשנה הקודמת בבי"ס אחר. טענת מנהל ביה"ס כנגד ההצעה היתה, שהילדים שומעים ממילא את הפרשה בשבת כביהכ"נ וחלקם מאזינים באותה הזדמנות גם לדברי דרשנות ופרשנות, לכן אין כלל צורך להקדיש לה גם מהזמן הקצר העומד לרשות ביה"ס. אין ספק שלהנמקה זו אין כל יסוד רציני. הרי גם אם הילדים הולכים בשבת לביהכ"נ – ספק אם הם מאזינים כראוי לקריאת הפרשה, ואם מאזינים הם – רחוקים הם מלהבין, כפי שרחוקים הם מלהבין דברי פרשנות אשר על פי רוב לא אליהם הם מכוונים. אולם, הטעות היסודית בתפיסה זו, היא בראיית לימוד הפרשה רק השלמה של הניתן בביהכ"נ – ולא היא. לימוד פרשת השבוע איננו צריך להיות השלמה לניתן בביהכ"נ, כי אם הכנה – מערך חינוכי הוראתי מיוחד. לימוד הפרשה בכיתה חייב לחתור להפיכת ההאזנה לקריאה בביהכ"נ למאורע וחוויה, למומנט שמצפים לו, למעין שיא – מעמד הר סיני זוטא – שהוכן כראוי במשך השבוע.

מפי אחרים שמעתי את הנימוק: הרי תלמידי התעמקו כבר בפרשה בשנה הקודמת ואין צורך לחזור עליה, כי מה חדש אספר להם בשנה זו? זה מזכיר לי את תמיהתה של אשה פשוטה, אשר בקראה ב'צאינה וראינה' על יוסף הביעה את רוגזה: למה זה הלך שוב אל אחיו לאחר שבשנה הקודמת נוכח שהם התנכלו לו? וכי באמת אין מה להוסיף על פרשת השבוע אם כבר עברנו עליה פעם אחת? הרי אין אנחנו פוסקים מלעבור עליה, ותמיד יש בה מן החדש ותמיד מגלים בה מה שלא גילינו בעבר. ואל נשכח את דברי ר' יהושע בן קרחה: 'כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה, דומה לאדם שזורע ואינו קוצר'. ולבסוף – היו גם שהדגישו: אנחנו מלמדים ממילא תורה ולמה זה נעסוק עוד בפרשת השבוע? על השגה זו כדאי לנו להתעכב קצת יותר, כי ההשוואה

בין לימוד תורה לבין לימוד פרשת השבוע תביאנו ממילא אל המיתודיקה הספציפית להוראת פרשת השבוע.

ד. מה בין לימוד תורה לבין לימוד פרשת השבוע?
אך טבעי הוא שיש שאינם מבחינים בין שני סוגי לימוד אלה ורואים בשניהם רק את היסוד המשותף – התורה. כבר נשאלתי: מה נשתנה לימוד אחד 'תורה' מן הלימוד האחר 'פרשת השבוע'? אמנם מבחינת ה'מה' – עניתי – לא נשתנה מאומה, אולם מבחינת ה'איך' נשתנה ונשתנה. ואכן – אין לימוד פרשת השבוע מבוסס על אותו גוף של כללים כלימוד תורה רגיל. מבחינה מסויימת לימוד תורה נראה חופשי וגמיש יותר. המלמד תורה איננו חייב להתחיל מ'בראשית' דווקא, וגם אם הוא מתחיל ב'בראשית' איננו כבול ברצועת הזמן, ואינו מוכרח לגמור פרשה מסויימת או פרק מסויים בזמן קצר. נוסף על כך, המלמד תורה יכול בהתחשבו בגורמים שונים, פסיכו-סוציאליים בדרך כלל, לדלג על פרשות מסויימות ולבחור בנראות לו כמתאימות למסגרת שבה הוא עושה את עבודתו. לא כן המלמד פרשת השבוע. כאן סדר הלימוד נקבע על-ידי השתלשלות דפי הלוח ובחירתו של המורה אינה יכולה לחול על 'איזו פרשה אלמד', כי אם על 'מה מן הפרשה הצריכה להילמד מתאים יותר לתלמידי'.

לכן שני סוגי לימוד אלה צריכים להתנהל גם לפי ממדים שונים. לימוד תורה הוא יותר אנאליטי ולעומתו לימוד פרשת השבוע הוא סינתטי יותר. במונחים אחרים נגיד, שלימוד תורה הוא אינטנסיבי יותר ואילו לימוד הפרשה יותר אקסטנסיבי. אמנות לימוד הפרשה היא בציור פריסקה רחבה ומקיפה תוך זמן קצר, דבר שמן הדין הוא שיביא להתעלמות מפרטים מסויימים, ואילו לימוד התורה חותר לעומק ונאחז בתגים.

ועוד דבר שאין להקל בו ראש. הניחותה שבה נעשה לימוד התורה, מרשה הסתעפות עשירה יותר אל הפרשנות – במידה שהתלמידים בשלים לכך – בעוד שתלות לימוד הפרשה בהשתלשלות הזמן מכשירתו לדבקות בחיים היהודיים השוטפים ולשילוב בהם.

כללו של דבר – שני סוגי לימוד אלה – תורה ופרשה – שונים הם בדרכם, אבל דווקא משום כך עשויים הם להשלים זה את זה בתוך מכלול הרמוני שיכה שרשים עמוקים ובני-קיימא בנפש הלומדים. משוכנע אני, כי המחנך העברי שישכיל להתאים כראוי את שני סוגי הלימוד האלה יבסס ברוח תלמידיו יסוד איתן של תורה שעליו קל יהיה בעה"ש לבנות בבוא הזמן את הקומות העליונות. אולם מה פירוש התאמה כראוי? מה הן הדרכים שיבחר לו המורה

ערכים פסיכו-פידגוגיים בלימוד פרשת השבוע בגולה 251

כדי שיזכה להתאמה זו? אציע כאן את הדרך ללימוד פרשת השבוע כי הרי לימוד זה עומד במרכז דיוננו כאן.

ה. הדרך ללימוד פרשת השבוע בגולה
נסקור קודם דרכים אחדות שאינן נראות לי, כי יתכן שמכלל לאו נגיע בדרך קלה יותר אל ה'הן'.

דרך אחת שאין להשלים עמה נובעת דווקא מהבלבול שבין לימוד תורה ולימוד הפרשה ומבוססת על העיסוק בכל שבוע בפסוקים הראשונים – אם ברבים או במועטים – של הפרשה. אמנם מן המהר"ל ואילך, התריעו גדולים וטובים בבני-עמנו על מגרעות השיטה הזאת – וכלום באמת שיטה היא? אך יש עוד הנוקטים בה כפי שנודמן לי להיווכח. לדעתי, הטעם שנאחזים בה בעקשנות כזאת איננו באי ראיית חולשותיה, אלא בעיקר בנוחיותה. היא איננה מחייבת תיכנון או חיפוש והיא פוטרת את המחזיקים בה מכל מאמץ בחירה מיוחד. אולם תבלין הנוחות איננו בדרך כלל יפה לארחות החינוך, שאם איננה מוכנה היטב מראש עשויה היא אך לקלקל את הטעם. לא ארחיב בתיאור חולשות הדרך הזאת, שכבר מזמן הובלטו בספרות הפדגוגית העברית, אלא רק אגיד שמוטב לוותר על לימוד הפרשה, אם אין יודעים דרך אחרת יעילה יותר.

יש הנוהגים באופן אחר, חיובי יותר. בוחרים מהפרשה פסוק או פסקא אופייניים ובעלי לקח חשוב, ואורגים בהם רשת המקיפה את הפרשה. שיטה זו יכולה להביא תוצאות טובות, אולם אין להפעילה בראשית לימוד הפרשה אלא בדרגות גבוהות יותר, לאחר סיום מחזור אחד של לימוד הפרשות. הטעם לכך מובן: גם בשיטה הזאת, כמו בקודמת, ניתנת רק תמונה חלקית של הפרשה ויש לחתור אל התמונה השלימה. העקרון צריך להיות: לימוד הפרשה ייעשה במטרה להקיף במהלך דידקטי חובק את הפרשה כולה ואת חוטי היחס שבין פרשה אחת לאחרת. אני מדמה לעצמי מעמד לימוד הפרשה כנסיון להגיע אל פסגה, שממנה אפשר יהיה לראות את נוף הערכים למרחקים. מוכן שמבט זה מגבוה יעלים פרטים – אולם מה רב יהיה טעם פרטים אלה כאשר נגלם לאחר הנמכה מהגבהים. אולם שאלה היא, איך להגיע לפסגה זו? אין ספק: קשה הדבר בגולה שבעתים מבישראל, אבל הוא איננו בלתי-אפשרי ואתארו מנסיוני.

כדי שלימוד פרשת השבוע ישיג את המטרה הנ"ל יש לבססו על שילוב העבודה בבית עם העבודה בכיתה. מוטב שלשם לימוד זה יכינו התלמידים תיקים מיוחדים, שלתוכם אפשר יהיה תמיד לצרף דפים נוספים. תיק זה ילווה את התלמיד בכל שנות לימודו את פרשת השבוע ויאפשר לו לצרף

בכל שנה את עבודתו החדשה בפרשה אל העבודות מן השנים הקודמות. בידי התלמידים יתחבר כך אוצר קטן של תיאור והסבר הפרשה, שתמיד יוכל לעיין בו.

בבית יסכם התלמיד את הפרשה בראשי-פרקים. בין ראשי הפרקים יש להשאיר שורות אחדות לשם מילוי בהערות ותוספות שיגובשו בשיחה.

ו. 'שפת לא ידעתי אשמע'

ברור לי שיעירו כאן – מה ששמעתי גם אני בקשר לכך: כיצד תטיל על התלמידים לסכם בעצמם את הפרשה בבית, כשעל הרוב הם מתקשים להבין אף פסוק פשוט בתורה? האין זאת הדרך להכשלה מראש הן של המערך אל הפרשה והן של המערך אל השפה?

אענה פשוטות. אין צורך בהכנת הפרשה בלשון הקודש, ולדעתי אין כל עוול בכך אם התלמידים יעבדו על פי חומש מתורגם בבית. אני יודע שדעה זו איננה פופולרית ביותר על אחדים מהוגינו, כפי שאני עצמי הייתי מעדיף אילו אפשר היה אחרת. ברם עלינו להיות – עם כל האידיאלים המפעמים בנו – ריאליים: אין להקריב את התכנים על מזבח השפה, גם אם גודה שזהו מזבח זהב. ובכלל: בגלויות מסויימות – אינני רואה טעם ואחרית לטהרת העברית-בעברית, כל זמן שזה איננו עוזר בהרבה לעברית ורק גוזל הזדמנויות להקנות תכני יהדות הכרחיים.

ז. "פסוק פסוק"

אין להסיק מכאן שמשום כך יש לוותר בשיטה הזאת לגמרי על הפנייה אל העברית. העברית משתמרת בפרט חשוב שיש להוסיפו בלימוד הפרשה. עם גמר כתיבת ראשי-הפרקים בוחרים התלמידים פסוק מן הפרשה הנראה להם ביותר. הבחירה הזאת היא בעלת משקל חינוכי-פסיכולוגי רב ביותר. ראשית, היא מזקיקה את התלמיד לחזור על הפרשה המסוכמת כדי למצוא את הפסוק האופייני ביותר. זה נושא אופי של 'תורה כולה על רגל אחת' – פרשה כולה על פסוק אחד – אולם לשם כך אין להסתפק בפסוק אחד, אלא יש להזדקק לפרשה כולה. שנית, זהו בידי המורה אמצעי מצויין לחדירה אל דרכי ההבנה של הילד ויתרה מזו, אל קיפולי הפסיכיקה שלו. הילד מטביע חותם אישי ע"י בחירתו וחותם זה יכול להיחשב מה שבפסיכולוגיה נקרא תופעה של 'השלכה'. בבחירתו מקרין הילד קוים מאישיותו, וחשוב לו למחנך לקלוט קוים אלה ולהכירם, כי בכך הוא מכשיר הכרה טובה יותר של הילד. שלישית, הבחירות השונות של התלמידים מהוות חומר אספקה מצויין לשיחה ערה בכיתה לא רק על הפסוקים הנבחרים, אלא על הפרשה כולה.

ערכים פסיכו-פידגוגיים בלימוד פרשת השבוע בגולה 253

אין ספק שהפסוק אשר עליו יסוכם בכיתה ראוי להבלטה יתירה ואפשר לדרוש לשננו על-פה.

רביעית, כפי שרמזנו, יש כאן פתח לחזרה אל העברית. את הפסוק שלהם ירשמו התלמידים בעברית בבית עוד בהכנת השיעור, וכן יירשם בעברית ע"י כולם הפסוק שעליו נפלה הבחירה בכיתה.

ח. הפרשה במחזור השנים

לא כל הפרשה נוחה לסיכום בראשי פרקים, לפי השיטה המוצעת לעיל. איך נעבד, למשל, פרשה כגון 'משפטים'? בוודאי שבמקרים כאלה יש לגוון את השיטה המוצעת. סבורני שהמוצא במצב כזה הוא לפנות אל המיון. בפרשת 'משפטים', למשל, אפשר להתחיל במיון: 'דיני עבד ואמה', 'דיני הכאה', 'דיני גניבה' וכו'. מאירת עיניים תהיה בכיתה הפעולה שתסווג את כל הסוגים ל'מצוות שבין אדם למקום' מצד אחד ו'מצוות שבין אדם לחברו' מצד שני.

כך, גם הפרשות המסועפות ביותר יכולות למצוא להם גזע אחד לפי השיטה הזאת.

ומה לאחר גמר הפעולה הזאת? מה ייעשה בשנים הבאות? בשנה השנייה רצוי להתחיל בהשוואה בין הפרשיות השונות מבחינות שונות.

מאוחר יותר, אם הדבר אפשרי לפי רמת התלמידים, אפשר לכלול במעגל זה גם את ההפטרה ולמצוא את טעמיה בפרשה. על כל פנים, מובטח לו לתלמיד שיעבוד ברצינות לפי השיטה הזאת, ולא יעזוב את ביה"ס היהודי בלי שחוליות הזהב של התורה יהיו ידועות לו, כפי שקורה היום ברוב המקרים במקומות מסויימים. ועוד דבר: נוכחתי שיש בשיטה הזאת סגולה נוספת – עידוד להורים. לא-אחת קורה שהילד בסיכומו, ובעיקר בבחירת פסוקו פונה אל הוריו ומקיים 'והיה כי ישאלך'. והאב כדי לקיים 'ואמרת אליו' שם פניו אל הגירסה דינקותא, במידה שהיא קיימת או שהוא מעיין בראשונה בכתוב בתורה – ואפילו בלעז – בין כך ובין כך הוא זוכה לשכר הגות בתורה.

* לגבי שילוב הפרשה בתכנית הלימודים, עיין גם בעבודתי 'חקר החינוך היהודי באיראן, עובדות ותוכניות', טהראן, תשל"ב, עמ' 98 ואילך.